

L'OBSESSIÓ PER LA VERITAT DES DE LA RACIONALITAT DE LA FILOSOFIA OCCIDENTAL. UNA VISIÓ DES DE L'EMOCIÓ ROMÀNTICA.

Francisco José Fernández Defez

Professor de Filosofia de la Universidad Nacional Autónoma de México (FFyL-UNAM)

La preocupació per la veritat va ser una obsessió per a un gran número de pensadors de la nostra tradició filosòfica occidental. Molts filòsofs van compartir la ferma creença de que resultava possible aprehendre la veritat mitjançant un instrument precís, exacte, poderós i perfecte, és a dir, infal·lible: la raó. De fet, l'exercici filosòfic part de la sospita del propi filòsof de que allò que apareix clar a primera vista no ho és pas, sinó que sempre té traces de falsedat, si més no, d'obscuritat, i per tant s'apropia de la heroica tasca d'aclarir el que resta soterrat i s'erigeix com a buscador d'essències. Imaginem la situació que ens dibuixa Wittgenstein i traiem les nostres conclusions: si trobem en un parc a una persona que li diu a una altra, mentre assenyalava un arbre, "allò és un arbre",¹ podem tenir la seguretat de que es tracta de dos homes o dones sense massa capacitat de judici o bé de dos filòsofs. A partir d'aquí no és estrany entendre al bisbe Berkeley quan ens diu que el que fan els filòsofs es aixecar una gran polseguera per ficar el cap a dins i, evidentment, no trobar res.²

1 WITTGENSTEIN, Ludwig. (1998). *Sobre la certeza*. Barcelona: Gedisa, pàg. 44c i ss.

2 BERKELEY, George. (1992). *Tratado sobre los principios del conocimiento humano*. Madrid: Alianza, p. 33.

Doncs bé, en aquest sentit, podem dir que un dels principals enemics del filòsof i del seu instrument per antonomàsia, la raó, sempre ha estat el sentit comú. L'altre, sens cap mena de dubte, les emocions, obstacle per qui pretengués tenir una comprensió mínimament clara del món. Ja a Plató no se li va fer gens clar aquest món dels sentits i va dir que era una simple aparença, pel que va preferir dirigir la seva atenció cap a un altre molt més clar i real, susceptible de ser captat per la nostra facultat intel·lectual. Com va dir Nietzsche molts segles després, deliris d'un decadent que odiava la vida i que inauguraria una forma de filosofar basada en la renúncia a la realitat múltiple i canviant en el seu essencial esdevenir, a canvi de la mistificació del concepte, insignificant residu de la metàfora, molt més apta per apropiarse a la multiplicitat.³ Des de llavors, la triple corona de la filosofia occidental, conformada pel bé, la bellesa i la veritat, emparada per la il·luminació de la claredat racional, regnaria durant molts segles.

L'enfortiment de l'aliança entre la raó i la claredat va anar agafant cos a principis de la Modernitat passant

3 NIETZSCHE, Friedrich. (1996). *Sobre verdad y mentira en sentido extramoral*. Madrid: Tecnos. 90 pàg.

VERITAT

RACIONALITAT

EMOCIÓ

La preocupació per la veritat va ser una obsessió per a un gran número de pensadors de la nostra tradició filosòfica occidental.

abans pel Renaixement i també per l'Edat Mitjana, si exceptuem la seva època final, més procliu a manifestacions místiques i ascètiques. Una de les conseqüències més lloades de l'antropocentrisme renaixentista va ser l'enorme poder concedit a l'home per aconseguir, mitjançant la claredat i el poder de la seva raó, tot allò que es proposés. La claredat filosòfica seria el criteri cartesià per l'evidència de qualsevol veritat. El somni de Descartes d'erigir la filosofia com a fonament de tota ciència passava per l'exigència de no donar com a bo cap principi que prèviament no hagués sigut declarat pel tribunal de la raó com a clar i distint.⁴ Però el moment on la claredat va viure el seu major esplendor va arribar amb la Il·lustració. La creença renaixentista de que el món era un llibre escrit en llenguatge matemàtic es va estendre no tan sols al coneixement de l'univers sinó també al dels actes humans a través de la història.

No obstant, les optimistes previsions dels pensadors il·lustrats no trigarien massa en trobar alguns obstacles. Al mateix segle XVIII, un grup de filòsofs i artistes alemanys va irrompre amb força per criticar les restriccions racionalistes, que en la seva opinió no expressaven ni l'essència de l'home ni la de l'univers. Parlem de l'*Sturm und Drang*, que aviat va donar pas al Romanticisme.

Herder va posar en dubte la idea kantiana del subjecte transcendental, d'un subjecte fred i calculador que ordena i pensa el món sense cap influència de les seves facultats volitiva i emocional.⁵ Per Herder, l'ésser humà era més una confluència de distintes facultats inseparables, una totalitat integral impossible de disseccionar a l'estil de l'anatomista. A la realitat de l'ésser humà, el sentiment, va pensar, juga un

paper fonamental. La seva vida va ser un clar exemple del desig de buscar l'esfera d'allò desconegut en la seva vivència més íntima, i per això es va embarcar en un viatge sense un rumb massa fix i ple de sorpreses. Goethe, més jove que ell, el prendria de model pel seu Faust, per figurar l'home que ha dedicat la seva existència al saber teòric però que arribat un punt, se n'adona que no sap res de la vida i del món en la seva realitat. L'apassionat comentari de Herder als antics cants d'Ossian és tota una mostra del càlid però enèrgic tacte del sentiment en oposició a la gèlida tirania de la raó.⁶

Bon compte d'això donarien posteriorment poetes i músics com Haydn, Lenz, Klingner i el mateix Goethe, trencant amb les formes artístiques del neoclassicisme il·lustrat i els seus valors moralitzants. No resulta estrany, en aquest sentit, que Goethe, Schiller i els germans Schlegel es decantessin per una revolució interior a través de l'art abans que pels cants de sirena de la Revolució francesa i els esdeveniments que es van produir al període del Terror, una bona mostra del que la fúria de la raó era capaç de fer. El segle XX ens vindria a donar alguns exemples més d'aquesta racionalitat portada al seu extrem màxim.

Goethe, Schiller, Winckelmann, Hölderlin, Novalis, Heine, els Schlegel i l'home romàntic en general van veure, mitjançant la barreja d'expressió artística i filosofia que va ser el Romanticisme, que al món i a l'ésser humà també té molta importància el costat obscur que és més proper a les emocions i els sentiments que no pas a la raó i que els il·lustrats havien menyspreat i inclús desterrat. *L'individuum est ineffabile* que Friedrich Schlegel pren de Goethe posa al centre la ironia que comporta el fet que els tres àmbits més desconeguts, com

4 DESCARTES, René. (2005). *Discurso del método*. Madrid: Tecnos. Quarta part.

5 HERDER, Johann Gottfried. (1982). *Una metacrítica de la Crítica de la razón pura*. Alfaguara: Madrid.

6 HERDER, Johann Gottfried. (1982). *Extracto de un intercambio de cartas sobre Ossian y las canciones de los pueblos antiguos*. Madrid: Alfaguara, pàg. 235-238.

són l'ésser humà, l'univers i les relacions de convivència entre les persones, no puguin ser compresos, amb la seva infinitud, mitjançant el recurs finit del llenguatge, i a pesar de tot, no en deixem de parlar i escriure mai.⁷

Tota una crítica al poder d'una filosofia feta amb un llenguatge basat en la mentida, com una mica més tard diria Nietzsche, un llenguatge conceptualitzador creat i usat a manera d'engany per uns éssers humans que, adonant-se de la seva insignificança dins la immensitat i la estranyesa del món i de les poques possibilitats de coneixement d'una multiplicitat eterna i mòbil, van preferir, degut a la seva por i covardia, inventar els conceptes i llavors paraitzar allò que per naturalesa és dinàmic, tot el contrari que fan els poetes.⁸

Món desconegut, existència com a misteri, sentiment de finitud davant d'allò infinit i d'allò infinit dins el finit, són elements que la cosmovisió romàntica va utilitzar per criticar la deificació de la raó per part dels il·lustrats i la seva idea d'un univers ordenat amb nosaltres al centre per classificar-lo a la nostra imatge i semblança. En altres paraules, matar déu però no saber què fer amb el seu cadàver, no poder suportar la responsabilitat creadora que va fer de l'home superior degenerar en l'últim home, aquell que ja no té voluntat de res i que després d'haver substituït a déu per la ciència acaba apaivagant els seus instints i els seus sentiments.⁹ I justament, si haguéssim de caracteritzar el Romanticisme amb una paraula, aquesta seria "sentiment" o "emoció", como ens diu Safranski, "el sentiment propi d'un nou començament".¹⁰ En aquest sentit, potser no hi ha hagut mai un període al qual la filosofia i l'art treballassin més conjuntament, entenent la raó i el sentiment com a dos components irrenunciabls de l'ésser humà, com a les dues cares d'una mateixa unitat integral.

En última instància, l'intent d'entendre el món i l'ésser humà no té res a veure amb la racionalitat científica, que en el millor dels casos, com deia Wittgenstein, no es dirigeix al què sinó al com.¹¹ En aquest sentit, no diem que la llum de la raó sigui estèril, però potser hauríem de trobar, seguint les paraules d'Eichendorff, la paraula màgica que faci cantar al món.

Referències

BERKELEY, George (1992). *Tratado sobre los principios del conocimiento humano*. Madrid: Alianza.

7 SAFRANSKI, Rüdiger. (2009). *Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*. Barcelona: Tusquets, pàg. 60-61.

8 NIETZSCHE, Friedrich. (1996). *Sobre verdad y mentira en sentido extramoral*. Madrid: Tecnos. 90 pàg.

9 NIETZSCHE, Friedrich. (2001). *La gaya ciencia*. Madrid: Akal, paràgraf 125.

10 SAFRANSKI, Rüdiger. (2009). *Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*. Barcelona: Tusquets, pàg. 13.

11 WITTGENSTEIN, Ludwig. (1999). *Tractatus logico-philosophicus*. Madrid: Alianza. 215 pàg.

DESCARTES, René (2005). *Discurso del método*. Madrid: Tecnos.

HERDER, Johann Gottfried (1982). *Una metacrítica de la Crítica de la razón pura*. Alfaguara: Madrid.

HERDER, Johann Gottfried (1982). *Extracto de un intercambio de cartas sobre Ossian y las canciones de los pueblos antiguos*. Madrid: Alfaguara.

NIETZSCHE, Friedrich (1996). *Sobre verdad y mentira en sentido extramoral*. Madrid: Tecnos.

NIETZSCHE, Friedrich (2001). *La gaya ciencia*. Madrid: Akal.

SAFRANSKI, Rüdiger (2009). *Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*. Barcelona: Tusquets.

WITTGENSTEIN, Ludwig (1998). *Sobre la certeza*. Barcelona: Gedisa.

WITTGENSTEIN, Ludwig (1999). *Tractatus logico-philosophicus*. Madrid: Alianza.

